

Matija Pudić

Diplomski studij povijesti, istraživački smjer: Moderna i suvremena povijest (19. i 20. stoljeće)

Diplomski studij anglistike, nastavnički smjer

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Perry Anderson, *Disputing Disaster: A Sextet on the Great War* (London: Verso, 2024), 373 str.

Perry Anderson jedan je od najistaknutijih britanskih intelektualaca nakon Drugog svjetskog rata. Najpoznatiji po svojem sudjelovanju u političkom pokretu Nove ljevice, započetom 60-ih i 70-ih godina prošloga stoljeća, i po dugogodišnjem vođenju utjecajnog časopisa *New Left Review*, Anderson je kao povjesničar, kulturni kritičar, filozof i esejist neupitno ostavio značajan trag u raznim znanstvenim disciplinama. Neki od njegovih brojnih radova uključuju sinteze europske povijesti od antike do 19. stoljeća *Passages from Antiquity to Feudalism* i *Lineages of the Absolutist State*, promišljanja o zapadnom marksizmu i postmodernizmu *Considerations on Western Marxism*, *The Antinomies of Antonio Gramsci* i *The Origins of Postmodernity* te djela književne kritike poput *Different Speeds, Same Furies: Powell, Proust and Other Literary Forms*. Najnovija Andersonova knjiga *Disputing Disaster: A Sextet on the Great War*, objavljena u nakladi izdavačke kuće Verso 2024. godine, tematizira živote i radove šestorice povjesničara uključenih u debatu koja već duže od stoljeća zaokuplja historiografije Zapada, debatu o uzrocima Prvog svjetskog rata.

Knjiga, opsega 373 stranice, sadržajno je podijeljena na predgovor, šest poglavlja u svakom od kojih se obrađuje jedan povjesničar, zahvalu i indeks. Svako poglavlje kombinacija je biografije i analize radova pojedinog povjesničara, s time da je u nekim poglavljima veći fokus na biografiji (poglavlje o Luigiju Albertiniju), a u nekima na analizi djela (poglavlje o Paulu Schroederu). Autorovo ogromno iskustvo bavljenja historiografijom vidljivo je i u stilu pisanja knjige. Njegove precizne, slikovite, ali lako razumljive ocjene radova šestorice povjesničara čitateljima približavaju čak i ona djela s kojima možda nisu bili upoznati ranije.

Knjiga započinje kratkim pregledom dosadašnjih istraživanja uzroka Prvog svjetskog rata među kojima autor prepoznaje što je dovelo do raznolikosti interpretacija ove teme. To su na prvom mjestu različite nacionalne i ideološke pozicije istraživača, ali i njihov odabir obrađivanja ili izravnih ili neizravnih uzroka izbijanja sukoba. Po pitanju istraživanja historiografske produkcije o Prvom svjetskom ratu autor ističe da su takve analize poprilično rijetke, poglavito jer analize historiografije nisu popularna tema među povje-

sničarima i jer Prvi svjetski rat još uvijek predstavlja kontroverznu političku temu u mnogim zemljama.¹ Knjiga *Disputing Disaster* tako pripada malobrojnim djelima kojima je tema analiza dosadašnjih istraživanja Prvog svjetskog rata – ne tako što se bavi pregledom cjelokupne historiografije nego analizom mikrorazine, odnosno radova šesterice odabranih povjesničara. Autor je izabrao po jednog povjesničara iz svake od pet velesila koje su preživjele rat (Ujedinjeno Kraljevstvo, SAD, Francuska, Njemačka, Italija) i jednog iz manje sile sudionice (Australija). Povjesničari iz navedenih država izabrani su po kriterijima utjecajnosti i originalnosti, od kojih je originalnost smatrana važnijom. Na kraju, autorovih šest izabranika su: Pierre Renouvin iz Francuske, Luigi Albertini iz Italije, Fritz Fischer iz Njemačke, Keith Wilson iz Ujedinjenog Kraljevstva (jedini od šesterice čija originalnost daleko nadmašuje utjecajnost), Christopher Clark iz Australije i Paul Schroeder iz SAD-a.

U prvom poglavlju (str. 1 – 49) obrađen je Pierre Renouvin, jedan od najutjecajnijih povjesničara međunarodnih odnosa i autor prve ozbiljne europske studije o izbijanju Velikog rata 1914. godine. Autor opisuje Renouvinov život od njegovoga sudjelovanja u Ratu i bliskoga odnosa s Raymondom Poincaréom, francuskim predsjednikom tijekom Rata, pa sve do iskustava Drugog svjetskog rata te akademske karijere. Ovi biografski podaci isprepliću se s analizom Renouvinovih istraživanja Prvog svjetskog rata u kojima su isključivo Centralne sile okrivljene za sukob. Tema sljedećeg poglavlja (str. 49 – 91) je Luigi Albertini. Iako su Albertinijeva tri toma o uzrocima Prvog svjetskog rata postala temelj svih daljnjih istraživanja ove teme, njegov utjecaj u talijanskom društvu prve polovice 20. stoljeća nadmašuje čak i ovo impresivno historiografsko dostignuće. Kao novinar, urednik najprodavanijih talijanskih novina *Corriere della Sera* i parlamentarni zastupnik, Albertini je imao istaknutu ulogu u uvlačenju Italije u Prvi svjetski rat 1915., a poslije je, kao veliki protivnik socijalizma, pomogao fašistima da dođu na vlast. Nakon povlačenja iz javnog života (zbog kritiziranja Mussolinija) Albertini piše svoj historiografski *magnum opus* o uzrocima Prvog svjetskog rata u kojemu glavninu krivice svaljuje na Centralne sile, ali ističe kako ni ostali sudionici sukoba 1914. nisu u potpunosti nedužni. O ulasku Italije u rat Albertini nije napisao gotovo ništa.

U trećem poglavlju (str. 91–139) riječ je o njemačkom povjesničaru Fritz Fischeru, autoru nekoliko djela nastalih nakon Drugog svjetskog rata, u kojima je Njemačka proglašena najvećim, ali i jedinim krivcem za izbijanje Prvog svjetskog rata. Osim ove, Fischer je ostao upamćen i po svojoj tezi o kontinuitetu njemačke povijesti od Bismarcka do Hitlera (drugim riječima, negativna interpretacija *Sonderweg*a), kojom su uzdrmana tradicionalna shvaćanja njemačke historiografije. Analizu Fischerova historiografskog rada autor suprotstavlja njegovoj kontroverznoj biografiji koja uključuje sudjelovanje

¹ Kao jedine tri monografije o dosadašnjem istraživanju Prvog svjetskog rata autor navodi: John Langdon, *July 1914: The Long Debate, 1918 – 1990* (New York–Oxford: Berg, 1991), Troy Paddock, *Contesting the Origins of the First World War* (New York: Routledge, 2021), Annika Mombauer, *The Causes of the First World War: The Long Blame Game* (London–New York: Routledge, 2024).

u međuratnim antisemitskim organizacijama, članstvo u SA-u i Nacističkoj stranci te zaposlenje na sveučilištu iz političkih razloga. Dajući zaključnu ocjenu Fischerovih djela autor navodi kako njihova historiografska vrijednost nije jednaka njihovoj velikoj popularnosti na Zapadu (pogotovo u SAD-u) te da je Fischer fokusom na samo jednu državu sudionicu i na izravne uzroke sukoba unazadio pisanja o Prvom svjetskom ratu. Četvrti analizirani povjesničar je britanski povjesničar međunarodnih odnosa Keith Wilson (str. 139–181). Najvažniji od Wilsonovih malobrojnih radova bave se djelatnošću Edwarda Greya i britanskog ministarstva vanjskih poslova (*Foreign Office*) u razdoblju pred Prvi svjetski rat. Autor ističe Wilsona kao povjesničara uskih interesa, ali izrazito širokih zaključaka, a njegovu analizu britanske vanjske politike kao najbolju u čitavoj britanskoj historiografiji. Glavna Wilsonova teza je da se britanska vanjska politika, suprotno uobičajenim interpretacijama, početkom 20. stoljeća sve više okretala Carstvu, a ne Europi. Prema tome sklapanje savezništva s Francuskom i Rusijom dovodi do očuvanja Carstva, ali i neočekivane posljedice uvlačenja Ujedinjenog Kraljevstva u europski rat.

Tema petog poglavlja (str. 181–263) je Christopher Clark, najmlađi od šestorice izabranih povjesničara. Autor se u poglavlju fokusira na dva Clarkova rada, *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914* i *Revolutionary Spring: Fighting for a New World 1848 – 1849*. Pun pohvala za Clarkov bestseller iz 2013. *The Sleepwalkers*, autor ističe ne samo tempo narativa i širinu pregleda, pogotovo kada je riječ o Srbiji koja je u knjizi jednako važna kao i ostale sile, nego i vrijednost Clarkovih zaključaka. Ipak, ističu se i poneka ograničenja knjige. Dvije teme kojima se prema autoru Clark nije dovoljno pozabavio su problem Balkana u okvirima šire europske vanjske politike i utjecaj „novog imperijalizma”, odnosno koncepta *Weltpolitik* na diplomaciju većih europskih sila pred izbijanje sukoba. Također, tehnički propust Clarka je i sam naslov, *The Sleepwalkers*, jer ne opisuje ispravno svjesno, ali nepromišljeno donošenje odluka koje su dovele do Velikog rata. Clarkova uspješnica iz 2023. godine *Revolutionary Spring* drugi je rad na kojeg se autor fokusira u poglavlju. Uz navođenje sličnosti i razlika između *The Sleepwalkers* i *Revolutionary Spring*, autor ističe i poneka ograničenja Clarkove studije „proljeća naroda”, glavna od kojih su prevelik fokus na specifične ličnosti i događaje te manjak objašnjenja strukturalnih elemenata uzroka, tijeka i posljedica revolucija 1848. Šesto i posljednje poglavlje (str. 263–359) tematizira život i djelo američkog povjesničara međunarodnih odnosa, prema autoru najvećega američkog povjesničara njegove generacije, Paula Schroedera. Detaljnim pregledom njegove historiografije, u kojem je obrađena povijest međunarodnih odnosa od sredine 18. pa sve do početka 21. stoljeća, autor iscrtava glavne teze prisutne u Schroederovim radovima. Te teze tvrde da ravnoteža sila nije pouzdana garancija mira i da se u uspješnom međunarodnom poretku očuvanje reda stavlja ispred pravde. Navedene teze autor prepoznaje pri analizi Schroederovih djela o uspješnosti poretka stvorenog na Bečkom kongresu 1815. (djelo *The Transformation of European Politics 1763 – 1848*) i neuspješnosti poretka pred izbijanje Prvog svjetskog rata (kolekcija eseja *Systems, Stability and Statecraft*). Kao i u slučaju Clarka, autor hvali Schroederov stil pisanja, njegove argumente i zaključke, a pogotovo njegovo razumijevanje strukturalnih uzroka rata 1914. Jedine auto-

rove kritike navedenih djela uključuju manjak problematike društvenih fenomena i isključiv fokus na političku stranu događanja.

Prije završne riječi valjalo bi istaknuti i neke nedostatke knjige. Na prvome mjestu to je činjenica da knjiga sadržajno nije zaokružena. Iako svako poglavlje donosi pregled života i radova pojedinog povjesničara, velike sadržajne razlike između poglavlja (u nekima je fokus na biografiji, a u nekima na historiografiji povjesničara, pojedina poglavlja su skoro dvostruko duža od ostalih itd.) narušavaju strukturu knjige. Također, tema koja povezuje povjesničare, Prvi svjetski rat, nije uvijek izravno obrađena u poglavljima pa se čini da neki od izabranika, poglavito Clark i Schroeder kod kojih su obrađeni i radovi o drugim temama, uopće ne pripadaju knjizi. Strukturalni problemi knjige jasno se očituju i u činjenici da nema zaključnog poglavlja u kojem su se mogle iznijeti autorove teze i zaključci te objediniti rezultati istraživanja. Ovako se čitajući knjigu dobiva dojam da se zapravo čitaju dva ili tri odvojena, sasvim različita djela kojima poveznica nije tema Prvog svjetskog rata, nego povjesničari. Ipak, *Disputing Disaster* na određenim mjestima pokazuje i svoje kvalitete. Kao što je već spomenuto, autorovo veliko iskustvo i poznavanje historiografije omogućuje mu da donese pronicljive ocjene i analize radova šestorice povjesničara. Nadalje, unatoč spomenutim strukturalnim nedostacima moguće je uočiti određena preklapanja i razilaženja među povjesničarima kad je u pitanju istraživanje Prvog svjetskog rata. Primjerice, primjećuje se kako je problematika Balkana često ignorirana u istraživanjima uzroka Prvog svjetskog rata, no poneki istraživači, poput Albertinija i Schroedera, upravo u Balkanu, odnosno u vanjskoj politici Austro-Ugarske, lociraju ključ razumijevanja Velikog rata. Također, budući da su poglavlja kronološki poredana (od najranijih radova o Prvom svjetskom ratu do najnovijih) knjiga pruža dobar pregled razvoja dominantnih paradigmi o Prvom svjetskom ratu. Renouvin, koji prvi piše o sukobu, svu krivicu svaljuje na Centralne sile, dok već Albertini, čije djelo izlazi tijekom Drugog svjetskog rata, prebacuje dio odgovornosti na sile Antante. Fischer se u drugoj polovici 20. stoljeća, pišući iz njemačke perspektive, ponovno vraća na Renouvinovu poziciju i popularizira analize samo jedne države sudionice te kraćeg vremenskog raspona, što je vidljivo i u Wilsonovim djelima. Konačno, u 21. stoljeću povjesničari poput Clarka i Schroedera odbacuju tezu o odgovornosti isključivo Centralnih sila i Njemačke kako bi naglasili podjednako krivicu svih zemalja sudionica. Ipak, najvrjedniji dio knjige ostaje fascinantna prikaz načina na koje osobni životi povjesničara utječu na njihov rad. Od Renouvina koji zbog svog odnosa s Poincaréom izostavlja francuskog predsjednika iz svojih analiza sukoba 1914. pa sve do Schroedera čija se politički konzervativna orijentacija nazire ispod površine njegovih zaključaka, autor je u svom stilu uspješno pokazao kako povijest, čak i na najvišim razinama historiografije, nikad ne nastaje u vakuumu.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 20 2025.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XX, broj 20, 2025.

Glavna i odgovorna urednica
Marija Bišćan

Zamjenik glavne urednice
Ruben Prstec

Uredništvo

Filip Bačurin
Marija Bišćan
Adrian Filčić
Nera Kapustić
Karlo Košir
Ivan Moškato
Marko Perišić
Ruben Prstec
Matija Pudić

Urednici pripravnici

Tita Mikulaš
Benjamin Pintarec

Redakcija

Filip Bačurin
Marija Bišćan
Adrian Filčić
Nera Kapustić
Karlo Košir
Tita Mikulaš
Ivan Moškato
Marko Perišić
Benjamin Pintarec
Ruben Prstec
Matija Pudić

Tajnik Uredništva

Marko Perišić

Recenzenti

dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Arijana Kolak Bošnjak
dr. sc. Inga Vilogorac Brčić
dr. sc. Neven Budak
dr. sc. Mihovil Dabo
dr. sc. Vinko Korotaj Drača

dr. sc. Stipe Grgas
dr. sc. Branimir Janković
dr. sc. Maja Katušić
Dea Marić
dr. sc. Lidija Nikočević
dr. sc. Ana Rajković Pejić
dr. sc. Filip Šimetin Šegvić
dr. sc. Luka Špoljarić
dr. sc. Peter Štih
dr. sc. Nikola Tomašegović
dr. sc. Hrvoje Tutek
dr. sc. Nada Zečević
Andrija Živković

Lektura za hrvatski jezik

Antonia Buti
Nikolina Fajt
Grgur Gržetić
Lorenia Jantolek
Nera Kapustić
Mihaela Pokrivač
Martina Prosen

Lektura za engleski jezik

Marko Perišić
Ruben Prstec
Matija Pudić

Oblikovanje

FF Press

Izdavač

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Tisak

d. o. o. Studio moderna

Naklada

Tiskano u 75 primjeraka.

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa finansijski je omogućeno:

sredstvima koja je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

sredstvima dobivenim na Natječaju za studentske programe Studentskog zbora Sveučilišta u Zagrebu

Redakcija časopisa Pro tempore im iskreno zahvaljuje na finansijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva

Odsjek za povijest

(za: Uredništvo Pro tempore)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

Kontakt

casopis.protempore@gmail.com

Web-stranica

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>